

СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

ESSENCE AND PROBLEMS OF THE FOREIGN TRADE OF UKRAINE

Маханькова Я.Р.

студентка,

Університет державної фіскальної служби України

У статті проаналізовано сутність зовнішньої торгівлі, її види та особливості. Досліджено основні проблеми зовнішньої торгівлі України товарами та послугами, проблеми входження в світовий економічний простір України як повноправного члена світового торговельного простору. Виявлені шляхи вирішення наявних проблем зовнішньоторговельної діяльності України та подальші напрямки розвитку.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, ринки, економіка, сільське господарство, експортно-імпортна діяльність, світові тенденції економічного розвитку.

Проанализированы сущность внешней торговли, ее виды и особенности. Исследованы основные проблемы внешней торговли Украины товарами и услугами, проблемы вхождения в мировое экономическое пространство Украины как полноценного члена мирового торгового пространства. Выявлены пути решения имеющихся проблем внешнеторговой деятельности Украины и дальнейшие направления развития.

Ключевые слова: внешняя торговля, экспорт, импорт, рынки, экономика, сельское хозяйство, экспортно-импортная деятельность, мировые тенденции экономического развития.

Investigate the essence of foreign trade, its types and features. Survey of the main problems of Ukraine's foreign trade by goods and services, problems of entering the world economy of Ukraine as a member of the global trade space. Identified solutions to existing problems of foreign trade of Ukraine and the future direction of development.

Keywords: foreign trade, export, import, trade, economy, agriculture, global trends of economic development.

Постановка проблеми. Зовнішня торгівля як торгівля між різними країнами зародилася в далекій давнині. Зараз зовнішньоекономічна торговельна діяльність – один з провідних аспектів народногосподарського управління, до функцій якої входять організація, кооперація і керівництво всією сукупністю видів діяльності, пов'язаних з товарообміном на світовому ринку. Зацікавленість деяких країн у розширенні своїх зовнішньоекономічних зв'язків пояснюється не тільки потребами збуту продукції на зовнішніх ринках, а й необхідністю отримання певних товарів ззовні.

Необхідність зовнішньої торгівлі для країни пов'язана також з тим, що вона є стимулом розвитку вітчизняної економіки. Зовнішня торгівля виступає як фактор, протидіє тенденції прибутку до зниження. Передусім розширення зовнішньої торгівлі здешевлює елементи постійного і змінного капіталу і таким чином сприяє зниженню витрат виробництва.

Розвиток зовнішньої торгівлі України супроводжується рядом проблем: економіка України ще й досі не вийшла з «критичної» фази; Україна активно ініціює включення в євроінтеграційні процеси, не створивши для цього реальних економічних передумов; останнім часом не

було досягнуто високого рівня результативності зовнішньої торгівлі, закріпилася сировинна спрямованість експорту, посилилася залежність від імпорту енергоресурсів і високотехнологічних продуктів; значні проблеми наявні у сфері конкурентоздатності вітчизняних товарів і послуг на світових ринках тощо. Наявність зазначених проблем і актуалізує тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним дослідженням зовнішньої торгівлі займалися представники цілого ряду напрямків економічної думки. Їх розробки представлені вченнями меркантилістів, фізіократів, класичним напрямком, неокласичною школою, неотехнологічним напрямком, а також ліворадикальною критикою стосовно країн «третього світу».

Фундаментальні принципи функціонування зовнішньоторговельного комплексу тієї чи іншої країни на міжнародних ринках товарів, послуг і прав на інтелектуальну власність розроблені в працях А. Сміта, Д. Рікардо, А. Маршал, П. Самуельсона, Е. Хекшер і Б. Оліна, В. Леонтьєва, П. Рибчинського, Р. Вернона, І. Кравіса, П. Кругман, К. Ланкастера, С. Ліндера та ін.

Дослідженню методологічних, теоретичних і практичних аспектів зовнішньоторговельного сектора української економіки на наднаціо-

нальному рівні присвячені роботи вітчизняних вчених, таких як Е. Авдокушин, І. Бураковський, Л. Дмитриченко, Т. Костюк, А. Кредісов, Ю. Колосова, Б. Короб, Ю. Макогон, С. Макуха, Є. Савельєв, С. Сутирін, В. Фомічов, Т. Циганкова та іншими.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження сутності та основних проблем зовнішньої торгівлі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішня торгівля є традиційною та найбільш розвинутою формою міжнародної економічної діяльності. Вона зародилась у давні часи, внаслідок взаємодії товаровиробників різних країн, які спеціалізувались на виробництві певної продукції [2].

Колосова Ю. трактує поняття «зовнішньої торгівлі» у двох аспектах:

1) як сферу економічної діяльності окремих країн світу, яка стимулює розвиток національного виробництва і спрямована на отримання прибутку шляхом продажу товарів та послуг на зовнішні ринки і за рахунок митних зборів від імпорту;

2) як об'єктивний процес обміну товарами та послугами, який виникає в результаті спеціалізації країн на виробництві тих чи інших матеріальних благ і рушійною силою якої являються економічні інтереси окремих суб'єктів господарської діяльності або країн [4, с. 15].

Об'єктами зовнішньої торгівлі можуть виступати:

- товари або «видимі блага» (сировина, паливо, продовольчі товари, промислові товари);
- послуги або «невидимі блага» (транспортні, страхові, туристичні, послуги з фрахтування тощо);

– об'єкти інтелектуальної праці (патент, ліцензії, ноу-хау, товарний знак, промисловий зразок тощо).

У процесі здійснення торгівлі на зовнішній арені фігурують різні економічні суб'єкти, до яких можна віднести:

- окремі країни світу;
- регіональні інтеграційні угруповання;
- фізичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності;
- юридичні особи;
- інституційні та добровільні об'єднання фізичних, юридичних осіб.

Зовнішня торгівля здійснює різноплановий вплив на розвиток національної економіки, який проявляється, насамперед, у таких функціях:

- функція компенсації недостатніх елементів національного виробництва, необхідних для його відтворення;
- трансформаційна функція, яка проявляється у здатності зовнішніх чинників виробництва змінювати та урізноманітнювати натурально-речову структуру ВВП і пристосовувати її до потреб споживання, нагромадження та відновлення засобів виробництва;
- ефектотворююча функція, яка ґрунтується на здатності зовнішніх чинників сприяти максимізації національного доходу при зменшенні витрат праці на його виробництво [9].

Отже, зовнішня торгівля посідає особливе місце в складній системі світогосподарських зв'язків та опосередковує практично всі види та форми міжнародної економічної діяльності. Значення зовнішньоторговельного сектора для економіки країни підтверджується тим, що в

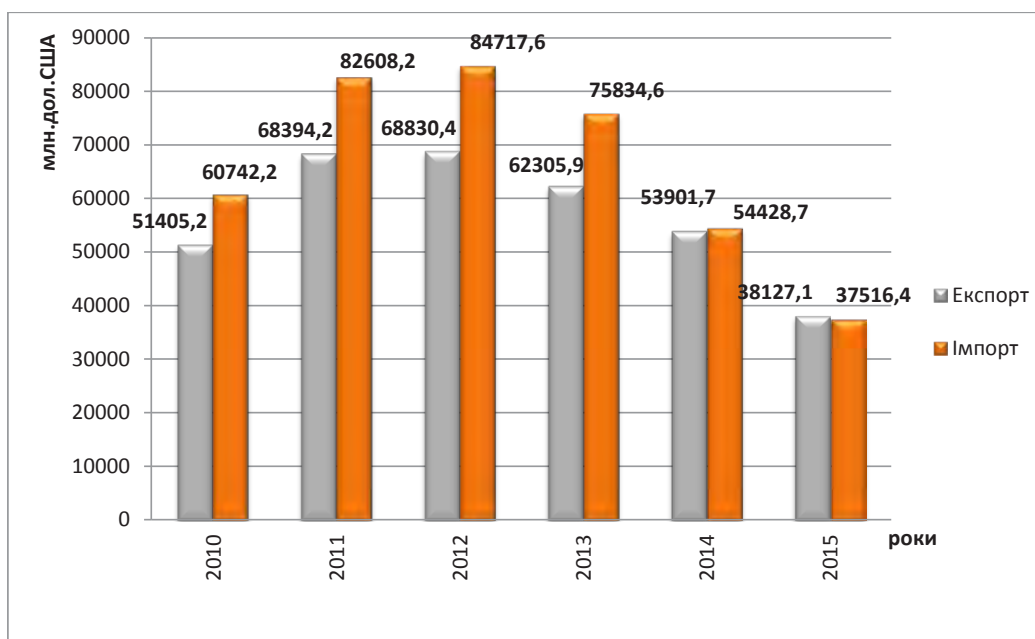

Рис. 1. Обсяги експорту та імпорту товарів з/в України, 2010-2015 рр.*

Джерело: * Зовнішня торгівля України у 2013 році: стат. зб. – К.: Держ. служба статистики України, 2014. – С. 16-17; Зовнішня торгівля України у 2015 році: стат. зб. – К.: Держ. служба статистики України, 2016. – С. 8

світі не існує такої держави, яка може обійтися без зовнішньої торгівлі. Усі країни так чи інакше залежать від зовнішньої торгівлі.

У процесі входження у світовий економічний простір для України існують характерні проблеми [11]. Серед численної кількості проблем та перешкод на шляху розвитку зовнішньоторговельної діяльності в Україні, можна визначити такі:

1. Низька конкурентоздатність вітчизняних товарів та послуг. Українська продукція надзвичайно енергомістка через зношування основних фондів та застарілі технології. Кінцева продукція має високу собівартість, адже через використання застарілих технологій вона є дуже енергомісткою [12].

У сфері зовнішньої торгівлі товарами для України традиційним є пасивний зовнішньоторговельний баланс, який склався у результаті тривалого перевищення імпорту товарів

над експортом (рис. 1). Проте у 2015 р. експорт перевищив імпорт.

2. Нерозвинутість базових інститутів ринкової економіки. Держава поки що не змогла створити умови для підвищення конкурентоздатності національного бізнесу. Українським експортерам дуже непросто конкурувати на зовнішніх ринках в умовах невизначеності щодо прав власності і правил ведення бізнесу, бо в країні досі не прийняті Земельний і Цивільний кодекси [11].

3. Недосконалість механізмів державного регулювання: нездатність держави правильно визначити структурні пріоритети зовнішньої торгівлі; конфіскаційна податкова політика і жорсткообмежувальна грошово-кредитна політика, які позбавляють підприємства оборотного капіталу та інвестицій для модернізації виробництва [5].

4. Імпорт характеризує рівень залежності національної економіки від інших країн і

Товарна структура експорту товарів України, 2010-2015 рр.*

Таблиця 1

(відсотки)

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Зміна частки, 2015 від 2010 р.
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1,5	1,4	1,4	1,7	1,9	2,2	0,7
II. Продукти рослинного походження	7,7	8,1	13,4	14	16,2	20,9	13,2
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	5,1	5	6,1	5,5	7,1	8,7	3,6
IV. Готові харчові продукти	5	4,3	5,1	5,6	5,1	6,5	1,5
V. Мінеральні продукти	13,1	15	11,1	11,8	11,3	8,1	-5
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	6,8	7,9	7,4	6,8	5,7	5,6	-1,2
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	1,3	1,4	1,5	1,2	1,1	1,1	-0,2
VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0
IX. Деревина і вироби з деревини	1,6	1,6	1,5	1,8	2,3	2,9	1,3
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	1,8	1,6	1,6	2	1,8	1,6	-0,2
XI. Текстиль та вироби з текстилю	1,4	1,3	1,1	1,3	1,5	1,7	0,3
XII. Взуття, головні убори, парасольки	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,1
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,1
XIV. 71 Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	33,7	32,3	27,5	27,8	28,3	24,8	-8,9

Джерело: * Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Загол. з екрану;

Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Загол. з екрану;

Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Загол. з екрану;

Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Загол. з екрану;

Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Загол. з екрану;

Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Загол. з екрану.

відображає необхідність у продукції, яка не виробляється в країні або її виробництво неефективне [11].

5. Нестабільність законодавства загалом та законодавчої бази відносно здійснення зовнішньоекономічної діяльності. У країнах з розвинутою економікою уряд постійно працює над створенням сприятливого середовища розвитку експорту.

6. Політична та економічна нестабільність в державі, які є визначальними факторами розвитку міжнародних відносин, зв'язків, зовнішньоторговельної політики, які потрібно розглядати системно, оскільки зовнішньоекономічна діяльність є структурним елементом загальнодержавних процесів [11].

7. Низький імідж українських підприємств як міжнародних партнерів на закордонних ринках, а також нестача спеціальних знань і досвіду роботи в сфері експорту у більшості українських підприємств.

8. Невідповідність основної маси вітчизняних товарів світовим стандартам якості [12].

9. Зосередження основної частки експорту на сировині, матеріалах та напівфабрикатах. Через відставання в розвитку високотехнологічних галузей виробництва Україна не має можливості не тільки експортувати відповідні продукти, а і задовольнити відповідну потребу на внутрішньому ринку [10].

10. Важкий фінансовий стан більшості підприємств АПК. Вагомою проблемою в усіх галузях народного господарства України, і в тому числі у сільському господарстві, є відсутність цілісної системи суспільних перетворень.

11. Відсутність податкового стимулювання розвитку зовнішньої торгівлі, тощо.

Також Україна володіє значним експортним потенціалом, який зосереджений у видобувних і обробних галузях промисловості, а також в агропромисловому і енергетичному комплексах країни, однак використовується він, на жаль, недостатньо і вкрай неефективно [12].

Основними проблемами сучасного розвитку українського експорту, на вирішенні яких повинні бути сконцентровані зусилля уряду, є такі:

– сировинний характер значної частини експорту;

– відсутність чітко визначеної політики структурних змін у матеріально-технічній базі виробництв та технологіях галузей економіки;

– незначна частка продукції з високою часткою доданої вартості у структурі українського експорту [11];

– відсутність правових основ запровадження фінансових механізмів державної підтримки розвитку експорту;

– недостатній рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв та гостра нестача новітніх технологій;

– застаріла транспортна інфраструктура, що не відповідає сучасним вимогам ефективного транскордонного сполучення;

– наявність диспропорцій у двосторонній торгівлі з основними партнерами;

– високі ризики фінансових втрат при проведенні експортних операцій;

– не вигідні умови кредитування експорту (високі відсоткові ставки та короткі строки наданих кредитів);

– здійснення розрахунків з експортних операцій через офшорні компанії та ухилення від податків.

Проаналізувавши товарну структуру (табл. 1) України можна зробити висновки, що слабкою ланкою у зовнішній торгівлі України є структура експорту, в якій майже 3/4 складає сировина та продукти первинної обробки, питома вага такої наукоємної продукції, як літальні й космічні апарати та їх складові ледь перевищує 1%, що не відповідає сучасним загальносвітовим тенденціям.

Одним із найважливіших напрямів підтримки експорту, особливо товарів із високим ступенем обробки, є використання важелів податкового регулювання. Доцільно було б удосконалити чинну податкову систему, а саме: розробити комплекс заходів щодо зниження непрямого оподаткування експорту послуг; звільнити експортерів від сплати податку на рекламу експортних товарів [1].

Для підвищення експортного потенціалу України необхідно поліпшити інформаційне забезпечення зовнішньоторговельної діяльності. Так, українським експортерам насамперед не вистачає інформації про репутацію майбутніх партнерів за кордоном і особливості чинного законодавства країни, на ринок якої вони виходять [7].

Отже, необхідно формувати й розвивати систему механізмів розв'язання ринкових проблем організаційного характеру, що сприятимуть експортній діяльності України. Серед установ, які здатні бути корисними для експортної діяльності країни, можна виокремити торгово-економічні місії, Український союз промисловців та підприємців, Торгово-промислову палату України, Український національний комітет Міжнародної торгової палати. Ще одним ефективним каналом просування української продукції на зовнішні ринки є створення власних представництв за кордоном. Важливим кроком для підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках має стати організація в Україні ефективної системи сертифікації експортної продукції. Наприклад, створення в країні державної інспекції з якості експортних товарів, яка могла б служити бар'єром на шляху проникнення недоброякісної продукції на зовнішні ринки, сприяла б випуску конкурентоздатної продукції з урахуванням сучасних вимог іноземних споживачів до її якості [8].

Висновки з проведеного дослідження. Зовнішня торгівля є важливим засобом збалансованості між виробничими можливостями та

потребами споживачів, дає змогу отримувати продукти, в яких відчувається дефіцит, і реалізувати надлишок, котрий не поглинається внутрішнім ринком. Від величини сальдо чистого експорту залежить не лише стан платіжного балансу країни, ситуація на її валютному ринку, динаміка валютного курсу та валових міжнародних резервів, але й здатність країни зберігати економічну незалежність, підтримувати зовнішній державний борг на безпечному для країни рівні, запобігаючи досягненню критичної величини запозичень на світовому фінансовому ринку. Тобто, зовнішня торгівля є вагомою рушійною силою економічного зростання в будь-якій країні світу.

Розвиток зовнішньої торгівлі на сучасному етапі відбувається за активної участі держави у формуванні торговельних потоків шляхом використання механізму державного регулювання, що дає можливість поєднувати національні та міжнародні інтереси. Для регулювання своєї зовнішньої торгівлі кожна держава законодавчо встановлює певні правила та умови зовнішньоторгівельної політики.

Проблеми зовнішньоекономічної діяльності в Україні визначають необхідність здійснення певних державних перетворень та проведення прогресивних, інноваційних заходів, які б дали змогу вийти на новий рівень розвитку як міжнародних відносин, так і країни загалом. На підставі виявлених проблем можна сформулювати основні стратегічні заходи щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні:

1. Створення гнучкої податкової, цінової, депозитної, кредитної, фінансової та валютної політики, що стимулює диверсифікацію експортно-імпортних операцій.
2. Зміцнення та забезпечення конвертованості національної валюти.
3. Участь українських товаровиробників у зарубіжних виставках.
4. Створення конкурентного середовища.
5. Посилення захисту інтересів українських товаровиробників на зовнішніх ринках.
6. Створення в Україні структур, які б забезпечували і координували функціонування зовнішньоекономічного комплексу.
7. Активно включатися в інтеграційні процеси, з визначенням глобальних націо-

нальних пріоритетів та їх збалансованості з іншими, наявними у світовому економічному просторі.

8. Мінімізація від'ємного сальдо в зовнішній торгівлі товарами за рахунок збільшення обсягів експорту, зокрема заохочення експорту високотехнологічної продукції.

9. Диверсифікація ринків збуту (перспективною вбачається торговельно-економічна співпраця з Китаєм і країнами АСЕАН у рамках найбільшої у світі за чисельністю населення зони вільної торгівлі «Китай-АСЕАН», купівельна спроможність громадян якої постійно зростає).

10. Підтримувати тісне співробітництво з індустріально-розвиненими державами, організувати в країні ефективну систему сертифікації експортної продукції згідно з міжнародними вимогами.

В умовах входження України в світові торговельні процеси першочерговим завданням є вирішення внутрішніх проблем і досягнення економічного росту. Важливу роль у процесі стабілізації економічного життя країни повинно відігравати сільське господарство, яке є не тільки матеріальною основою для розвитку зовнішньої торгівлі країни, але й має вплив на продовольчу безпеку країни, підвищує рівень зайнятості і забезпечує населення продуктами харчування.

Таким чином, для вирішення основних проблем на шляху інтеграції України в світове господарство потрібні глибокі ринкові зміни у всій внутрішньо-економічній і соціальній системі нашої країни.

Отже, подальше формування зовнішньоекономічної діяльності держави здійснюється з урахуванням виявлених проблем. Наведені тенденції свідчать про проблеми України щодо подальшої інтеграції вітчизняної економіки у світове господарство. Україна повинна зосередитися на підтримці вітчизняного виробника, а також експорті своєї продукції з одночасним обмеженням імпорту. Також першочерговими завданнями є реалізація комплексу заходів відносно підвищення конкурентоздатності експортного виробництва та оптимізація правової, організаційно-економічної, науково-технічної, інфраструктурної та інших систем забезпечення експортно-імпортної діяльності України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білоцерківець В.В., Завгородня О.О., Лебедева В.К. та ін. Міжнародна економіка. Підручник / За ред. А.О. Задорі, В.М. Тарасевича – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 427 с.
2. Балабанов І.Т., Балабанов А.І. Внешнеэкономические связи: учеб.пособие. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 512 с.
3. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. – Ч. I. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. – М.: 416 с.
4. Колосова Ю.В. http://ecat.diit.edu.ua:81/cgi-bin/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?-LNG=&Z21ID=&I21DBN=DB2&P21DBN=DB2&S21STN=1&S21REF=5&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=10&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR= Зовнішня торгівля України: механізм розвитку і управління в трансформаційній економіці: Авт. дис. ... к.е.н.: 08.05.01 / Ю.В. Колосова. – Донецьк, 2005. – 20 с.

5. Ермілова К.В. Зовнішня торгівля України: сучасний стан та напрями розвитку / К.В. Ермілова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://trade.donduet.edu.ua/download/2011/32/Ermilova.pdf>
6. Кустанович Б., Халова Т. Ефективність зовнішньої торгівлі після вступу в СОТ / Б. Кустанович, Т. Халова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/244>
7. Гуріна Г.С. Основи зовнішньо-економічної діяльності: підручник / Г.С. Гуріна, М.Г. Луцький, Т.Л. Мостенська, В.О. Новак. – К.: Сузір'я, 2007. – 425 с.
8. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: навч. посіб. / Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський, К.І. Ржепішевський – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 676 с.
9. Сакс Дж. Рыночная экономика и Россия / Дж.Сакс – М.: Экономика, 1994. – 450 с.
10. Езума Т.В. Сучасні тенденції трансформації структури міжнародної торгівлі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/socgum/prvs/2008_2/0850.pdf
11. Єлісеєнко О.В., Скобєлева Г.С. Світове господарство і міжнародні економічні відносини [Електронний ресурс] / Єлісеєнко О.В. // Світове господарство і міжнародні економічні відносини – 2014.
12. Зовнішньоторговельний баланс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>